

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2002:20

*Vankeinhoitoviranomaisten ja
poliisin keskinäisen virka-avun
tehostaminen*

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2002:20

*Vankeinhoitoviranomaisten ja
poliisin keskinäisen virka-avun
tehostaminen*

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2002

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-083-0
Oikeusministeriö
Helsinki

Tekijät Työryhmän puheenjohtaja: Pääjohtaja Markku Salminen Jäsen: Lainsäädäntöneuvos Kimmo Hakonen Jäsen/sihtööri: Hallitusneuvos Jussi Pajuoja		Julkaisun laji Hallituksen esitys eduskunnalle Toimeksiantaja Oikeusministeriö Toimielimen asettamispäivä 24.5.2002	
Julkaisun nimi Vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin keskinäisen virka-avun tehostaminen			
Julkaisun osat - luovutuskirje - hallituksen esitys eduskunnalle			
Tiivistelmä Työryhmä ehdottaa rangaistusten täytäntöönpanosta annettua lakia muutettavaksi siten, että karanteet, avolaitoksista luvatta poistuneet ja poistumisluvalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalta palaamatta jääneet vangit sekä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevät tuomitut voitaisiin tavoittaa nopeasti ja tehokkaasti. Lakiin ehdotetaan lisättäväksi kyseisiä vankeja ja tuomittuja koskeva säännös televalvonnasta. Televalvonnalla saatavien televiestien tunnistamistietojen avulla voitaisiin selvittää muun muassa matkapuhelinviestien tapahtuma- ja kestoajat sekä viestintälaitteiden sijainti. Avolaitoksesta poistuneen, poistumisluvalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalta palaamatta jääneen vangin sekä vankeusrangaistusta välttelevän tuomitun tavoittamisen tehostamiseksi poliisin toimivaltuuksia ehdotetaan laajennettavaksi. Etsintäkuulutuksen lisäksi voitaisiin vankeinhoitoviranomaisen pyynnöstä suorittaa poliisilain mukainen poliisitutkinta. Rangaistusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi poliisilain edellyttämä säännös, jonka mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta virka-apua. Lisäksi säädettäisiin vankeinhoitolaitoksen virkamiesten virka-avusta poliisille. Viranomaisten tiedotusvastuu määräytyisi suoritettavien toimenpiteiden mukaisesti. Kun vankeinhoitoviranomaiset pyytävät poliisilta etsintäkuulutusta, tiedotusvastuu on virka-avun pyytäjällä. Silloin kun poliisi etsintäkuulutuksen lisäksi suorittaa esitutkinnan, poliisitutkinnan tai käyttää televalvontaa, tiedotusvastuu näistä toimenpiteistä on poliisilla.			
Avainsanat: (asiasanat) Vankeus, rangaistusten täytäntöönpano, karkaaminen, avolaitoksesta luvatta poistuminen, poistumislupa, poliisilaki, pakkokeinolaki, esitutkintalaki			
Muut tiedot Yhdyshenkilö oikeusministeriössä Jussi Pajuoja			
Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2002:20		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-083-0
Kokonaissivumäärä 23	Kieli Suomi	Hinta	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Oikeusministeriö, kriminaalipoliittinen osasto		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIE MINISTERIET

Utgivningsdatum 22.10.2002

Författare Arbetsgruppens ordförande: generaldirektör Markku Salminen Medlem: lagstiftningsråd Kimmo Hakonen Medlem/sekreterare: regeringsråd Jussi Pajuoja		Typ av publikation Regeringens proposition till riksdagen	
		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes 24.5.2002	
Publikationens namn (även den finska titeln) Regeringens proposition till riksdagen med med förslag till effektivisering av handräckningen mellan fängvårdsmyndigheter och polis (Hallituksen esitys eduskunnalle vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin keskinäisen virka-avun tehostamisesta)			
Referat Arbetsgruppen föreslår att lagen om verkställighet av straff skall ändras så att fångar som rymt, avlägsnat sig utan tillstånd från öppna anstalter eller undvikit att återvända efter permission eller efter att med något annat tillstånd ha befunnit sig utanför anstalten samt dömda som håller sig undan för verkställighet av fängelsestraff skall snabbt och effektivt kunna påträffas. En bestämmelse om teleövervakning som gäller dessa fångar och dömda skall enligt förslaget fogas till lagen. Med hjälp av identifieringsuppgifter i telekommunikation som fås genom teleövervakning skall det vara möjligt att utreda bl.a. tidpunkterna och varaktigheten av mobiltelefonmeddelanden samt kommunikationsanordningarnas läge. För att effektivera påträffandet av dömda som undvikit att återvända efter att ha avlägsnat sig från öppna anstalter, efter att ha befunnit sig på permission eller efter att med något annat tillstånd ha befunnit sig utanför anstalten eller som håller sig undan för verkställighet av fängelsestraff föreslås att polisbefogenheterna skall göras mera omfattande. Vid sidan av efterlysning skall det vara möjligt att på begäran av fängvårdsmyndigheterna utföra polisundersökningar enligt polislagen. En bestämmelse som förutsätts i polislagen och enligt vilken en tjänsteman i fängvårdsväsendet har rätt att få handräckning av polisen för utförande av tjänsteuppdrag skall enligt förslaget fogas till lagen om verkställighet av straff. Dessutom skall bestämmelser om handräckning av fängvårdstjänstemän till polisen utfärdas. Myndigheternas ansvar för information skall bestämmas enligt de åtgärder som skall vidtas. När fängvårdsmyndigheterna anhåller om efterlysning hos polisen, svarar den som anhållit om handräckning för informationen. När polisen vid sidan av efterlysning genomför förundersökning, polisundersökning eller använder teleövervakning, skall polisen svara för informationen om dessa åtgärder.			
Nyckelord (referensord) Fängelse, straffverkställighet, rymning, otillåtet försvinnande från öppna anstalter, permission, polislagen, tvångsmedelslagen, förundersökningslagen			
Övriga uppgifter Kontaktperson vid justitieministeriet Jussi Pajuoja			
Seriens namn och nummer Utlåtanden och utredningar 2002:20		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-083-0
Sidoantal 23	Språk Finska	Pris	Sekretessgrad Offentlig
Distribution Justitieministeriet, kriminalpolitiska avdelningen		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 24.5.2002 työryhmän, jonka tuli selvittää niitä lainsäädäntömuutoksia ja parannuksia toimintakäytäntöihin, joita tarvittaisiin vankikarkureiden, avolaitoksista luvatta poistuneiden, poistumisluvalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalta palaamatta jääneiden vankien sekä vankilaan toimittamista välttelevien tuomittujen tavoittamisen tehostamiseksi.

Työryhmän tuli ottaa työssään huomioon vankeusrangaistuskomitean (KM 2001:6) ehdotukset ja henkilötietojen käsittelyä poliisitoimessa koskevaan lakiin ehdotetut muutokset.

Työryhmän tuli laatia lainsäädäntöä koskeva ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon syyskuun 30 päivään 2002 mennessä.

Työryhmän tarpeelliseksi toteamat parannukset vankeinhoitolaitoksen ja poliisin välisessä tietojensaannissa, virka-apukäytännöissä sekä toimivallan ja tiedotusvastuun jakautumisessa tulee ottaa huomioon vankeinhoitolaitoksen ja poliisin yhteistoimintasopimuksessa.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin rikosseuraamusviraston pääjohtaja Markku Salminen, jäseniksi lainsäädäntöneuvos Kimmo Hakonen sisäasiainministeriön poliisiosastolta ja hallitusneuvos Jussi Pajuoja oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta. Viimeksi mainittu toimi työryhmän sihteerinä. Työryhmä on pitänyt kuusi kokousta.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittaen ehdotuksensa oikeusministeriölle.

Helsingissä 22 päivänä lokakuuta 2002.

Markku Salminen

Kimmo Hakonen

Jussi Pajuoja

Hallituksen esitys eduskunnalle vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin keskinäisen virka-avun tehostamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rangaistusten täytäntöönpanosta annettua lakia siten, että karanneet, avolaitoksista luvatta poistuneet ja poistumislualta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta lualta palaamatta jääneet vangit sekä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevät tuomitut voitaisiin tavoittaa nopeasti ja tehokkaasti.

Kyseisten vankien ja tuomittujen tavoittamisen tehostamiseksi ehdotetaan, että lakiin lisättäisiin heitä koskeva säännös televalvonnasta. Televalvonnalla saatavien televiestien tunnistamistietojen avulla voitaisiin selvittää muun muassa matkapuhelinviestien tapahtuma- ja kestoajat sekä viestintälaitteiden sijainti. Ehdotus koskee vain televiestien tunnistamistietoja, ei itse viestien sisältöä. Telekuuntelusäännöksiä, joiden perusteella voidaan selvittää televiestien sisältö, ei ehdoteta muutettavaksi.

Avolaitoksesta poistuneen, poistumislualta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta lualta palaamatta jääneen vangin sekä vankeusrangaistusta välttelevän tuomitun tavoittamisen tehostamiseksi poliisin toimivaltuuksia ehdo-

tetaan laajennettavaksi. Etsintäkuulutuksen lisäksi voitaisiin vankeinhoitoviranomaisen pyynnöstä suorittaa poliisilain mukainen poliisitutkinta. Vankia tai tuomittua tavoittaessaan poliisi voisi käyttää poliisitutkinnan mukaisia toimivaltuuksia, joihin kuuluu muun muassa tutkinnassa kuultavien henkilöiden totuudessapysymisvelvollisuus.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi poliisilain edellyttämä säännös, jonka mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta virka-apua. Lisäksi säädettäisiin vankeinhoitolaitoksen virkamiesten virka-avusta poliisille.

Viranomaisten tiedotusvastuu määräytyisi suoritettavien toimenpiteiden mukaisesti. Kun vankeinhoitoviranomaiset pyytävät poliisilta etsintäkuulutusta, tiedotusvastuu on virka-avun pyytäjällä. Silloin kun poliisi etsintäkuulutuksen lisäksi suorittaa esitutkinnan, poliisitutkinnan tai käyttää televalvontaa, tiedotusvastuu näistä toimenpiteistä on poliisilla.

ESITYKSEN PÄÄASIAALLINEN SISÄLTÖ	6
1. Johdanto	8
2. Nykytila.....	8
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö.....	8
Vangin karkaaminen.....	8
Avolaitoksesta luvatta poistuminen	9
Poistumisluvalta palaamatta jääneet.....	9
Vankilaan toimittamista välttelevät tuomitut.....	11
2.2. Toimivaltaiset viranomaiset.....	12
2.3. Vankeinhoitoviranomaisen toimivaltuudet	12
Oikeus käyttää voimakeinoja	12
Vangin vapauttamisesta, laitoksesta poistumisesta ja poistumislupaa koskevasta ratkaisusta ilmoittaminen	13
2.4. Jokamiehen kiinniotto-oikeus.....	14
2.5. Poliisin toimivaltuudet.....	14
Poliisin virka-apu muulle viranomaiselle	14
Etsintäkuulutus.....	14
Poliisitutkinta.....	15
Rikoksen estäminen.....	16
Esitutkinta- ja pakkokeinolaki.....	16
2.6. Pohjoismainen kehitys.....	18
2.7. Nykytilan arviointi.....	18
Karkaaminen, avolaitoksesta luvatta poistuminen ja poistumisluvalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalta palaamatta jääminen.....	18
Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevät tuomitut.....	19
Vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin yhteistoiminta etsintäkuuluttamisessa....	20
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	20
4. Esityksen vaikutukset.....	21
4.1. Taloudelliset vaikutukset	21
4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset	21
5. Asian valmistelu	21
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	22
1. Lakiehdotusten perustelut	22
1.1. Rangaistusten täytäntöönpanosta annettu laki.....	22
1 luku. Yleiset säännökset.....	22
2 luku. Yleisiä säännöksiä vankeusrangaistuksesta ja sakon muuntorangaistuksesta	22
rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.....	23

1. Johdanto

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tulee olla turvallista yhteiskunnalle, laitosten henkilökunnalle ja vangeille. Vangin karkaaminen, avolaitoksesta luvatta poistuminen ja poistumislavalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jääminen sekä se, että tuomittu välttelee vankeuteen toimitamista, ovat poikkeustilanteita ja vaarantavat turvallista täytäntöönpanoa. Näissä tilanteissa on olemassa myös rikollisen toiminnan jatkamisen vaara, koska toimeentulon hankkiminen yhteiskunnassa ei laillisin keinoin yleensä ole mahdollista.

Vangin karkaaminen on rikoslain mukainen rikos. Karkaamisen johdosta voidaan ryhtyä esitutkintalaissa (449/1981) ja pakkokeinolaissa (450/1987) säädettyihin toimenpiteisiin. Sen sijaan avolaitoksesta luvatta poistumisen, poistumislavalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jäämisen ja vankeusrangaistuksen välttämisen vuoksi ei voida ryhtyä rikosperusteisiin pakkokeinoin, koska nämä teot kuuluvat vankilan sisäisen kurinpidon piiriin tai viimeksi mainitussa tapauksessa eivät ole lainkaan rangaistavia.

Kyseisissä tapauksissa vankeinhoitoviranomaiset pyytävät poliisia etsintäkuuluttamaan vangin. Lainsäädännöllisesti ongelmana on, että rangaistusten täytäntöönpanosta annetusta laista puuttuu poliisilain 40 §:n edellyttämä säännös, jonka perusteella poliisi voisi antaa virka-apua vankeinhoitoviranomaisille. Myöskään poliisilain 37 §:n mukaista poliisitutkintaa, joka tarkoittaa muuta poliisin toimitettavaksi säädettyä tutkintaa kuin esitutkintaa, ei voida ilman nimenomaista säädöstä suorittaa eikä käyttää sen mukaisia poliisivaltuuksia.

Niistä virka-avun muodoista, jotka ovat tarpeen avolaitoksesta luvatta poistumisen, poistumislavalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jäämisen ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon välttämisen yhteydessä, tulisikin säätää erikseen.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Vangin karkaaminen

Vangin karkaamisesta säädetään rikoslain 16 luvun 16 §:ssä (563/1998). Vanki, pidätetty tai viranomaisen huostassa oleva kiinniotettu taikka sotilaskurinpitolaissa tarkoitettuun arestiin määrätty henkilö, joka karkaa tai yrittää karata rangaistuslaitoksesta tai muusta säilöstä taikka häntä vartioivan, saatavan tai kuljettavan henkilön huostasta, on tuomittava vangin karkaamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Vankien karkaamiset ovat pitkällä aikavälillä vähentyneet. Karkaamisia tapahtui 1990-luvulla enimmillään noin 90 vuodessa. Vuonna 2000 karanneita tai karkaamista yrittäneitä oli 53, vuonna 2001 heitä oli 33. Näistä karkaamisia oli 28 ja yrityksiä 5.

Vuonna 2001 karkaamisista ja niiden yrityksistä tapahtui vankilasta tai vankilalueelta 13. Kahdeksan tapahtui vankilan sisäpuolelta ja viisi vankilan aidatun tai muurin ympäröimän välittömän alueen ulkopuolelta esimerkiksi työmaalta tai urheilukentältä. Vankilan ulkopuolelta karkaamisia oli 20. Sairaalasta karkasi tai yritti karata yhdeksän vankia, vankia saattavalta vartijalta yhdeksän vankia ja vanginkuljetuksesta kaksi vankia. Noin 30 prosenttia karanneista tai sitä yrittäneistä saatiin välittömästi kiinni.

Vuonna 2002 syyskuun 1 päivään mennessä karanneita oli 28, kun vastaava luku vuonna 2001 oli 23.

Syyskuun 1 päivänä 2002 karkumatalla oli kuusi vankia. Kolme heistä on kansallisuudeltaan ulkomaalaisia ja he ovat karanneet ilmeisesti ulkomaille, yleensä vuosia sitten. Yksi suomalaisista vangeista on ollut yli neljä vuotta karanneena ja olisi todennäköisesti tullut viranomaisten tietoon, jos olisi palannut aikaisempaan elämänpiiriinsä Suomessa. Yksi vangeista on karannut mielentilatutkimuksesta mielisairaalasta runsas vuosi sitten. Lisäksi syyskuun 1 päivänä 2002 karkumatalla oli sakon muuntorangaistusta suoritettava vanki, joka karkasi 29.8.2002 ja

saatiin kiinni 3.9.2002.

Avolaitoksesta luvatta poistuminen

Avolaitoksesta luvattomasti poistunutta ei tuomita rangaistukseen vangin karkaamisesta (KKO 1947-II-178 ja KKO 1948-II-91). Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun 7 §:n mukaan (580/2001) avolaitoksesta luvatta poistunut voidaan toimittaa vankilaan tai nuorisovankilaan suorittamaan rangaistustaan, ja rangaistuslaitoksen johtaja voi määrätä hänelle 2 luvun 10 §:n mukaisen kurinpitorangaistuksen.

Avolaitoksista luvatta poistumisten määrä on viime vuosina vähentynyt. Vuonna 1999 avolaitoksista poistui luvatta 77 vankia, vuonna 2000 poistuneita oli 56 vankia, vuonna 2001 heitä oli 38.

Vuonna 2002 syyskuun 1 päivään mennessä avolaitoksista luvatta poistuneita oli 25, kun vastaava luku vuonna 2001 oli 18.

Syyskuun 1 päivänä 2002 avolaitoksista luvatta poissa oli yhdeksän vankia. Heistä kolme on ulkomaalaisia, jotka ovat poistuneet avolaitoksista useita vuosia sitten ja tällä hetkellä ovat ilmeisesti ulkomailla. Kolme poissa olevaa suomalaista vankia on poistunut avolaitoksesta elokuun 2002 aikana, kaksi aikaisemmin. Lisäksi yksi avolaitosvanki on poistunut sairaalahoidosta.

Poistumislualta palaamatta jääneet

Poistumisluvasta säädetään rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 3 b §:ssä (137/2001). Rikosseuraamusvirasto tai, sen antamien ohjeiden mukaan, rangaistuslaitoksen johtaja voi antaa vangille luvan poistua lyhyeksi ajaksi rangaistuslaitoksesta, jos siihen on tärkeä syy tai sitä rangaistusajan pituuden takia on pidettävä muuten perusteltuna. Tarvittaessa vangille voidaan määrätä saattaja.

Vankeinhoitoasetuksen 56 §:n (878/1995) mukaan kahta kuukautta pitempää vankeus-rangaistusta suorittavalle vangille voidaan antaa lupa poistua rangaistuslaitoksesta lyhyeksi ajaksi rangaistusajan pituuden perusteella. Vangille, jonka rangaistusajan pituus on

enintään kaksi kuukautta, voidaan antaa lupa poistua laitoksesta vain tärkeän syyn takia. Vankeinhoitoasetuksen 57 §:ssä säädetään poistumisluvan ehdoista. Poistumislupa on annettava kirjallisena. Siinä on mainittava poistumisluvan ehdot ja seuraamukset ehtojen rikkomisesta.

Laissa ja vankeinhoitoasetuksessa säädettyjä poistumisluvan edellytyksiä on tarkennettu vankeinhoito-osaston ohjeella (8/011/95).

Ohjeen mukaan poistumislupa voidaan myöntää vain, jos on todennäköistä, että vanki noudattaa lupaehtoja. Poistumislupa-asiaa ratkaistaessa on kiinnitettävä huomiota vangin rikosten lukumäärään, laatuun, uusimisväliin ja jäljellä olevan rangaistusajan pituuteen. Lisäksi merkitystä on muun muassa sillä, onko vanki aikaisemmin karannut, yrittänyt karata, poistunut luvatta, jättänyt noudattamatta poistumis-, opinto- tai siviilityöluvan ehtoja, onko hänet toimitettava muun viranomaisen huostaan rangaistuslaitoksesta vapauduttuaan ja onko hänellä keskeneräisiä rikosasioita.

Törkeään huumausainerikokseen tai törkeää väkivaltaa sisältäneeseen rikokseen syyllistyneelle poistumislupa voidaan myöntää vain siinä tapauksessa, että ehtojen noudattamista voidaan pitää lähes varmana. Samaa edellytetään silloin, kun poistumislupa myönnetään aikaisemmin poistumis-, siviilityö- tai opintoluvan ehtoja törkeästi rikkoenelle vangille.

Poistumislupia myönnetään enintään kuudeksi vuorokaudeksi neljän kuukauden jakson aikana. Ensimmäinen poistumislupajakso alkaa, kun vanki on suorittanut puolet siitä ajasta, jolloin vanki voi päästä ehdonalaiseen vapauteen (niin sanottu L-aika). Tärkeästä syystä poistumislupa voidaan kuitenkin myöntää heti rangaistuksen täytäntöönpanon alettua, jos luvan myöntämisen yleiset edellytykset ovat olemassa.

Elinkautisvankien ja pakkolaitokseen eristettyjen poistumisluvista päättää rikosseuraamusviraston pääjohtaja. Rikosseuraamusvirasto ratkaisee poistumislupa-asian myös silloin, kun vanki suorittaa rangaistusta erityisen törkeästä huumausaine- tai väkivalta-rikoksesta tai kun vanki on ulkomaan kansalainen tai kansalaisuutta vailla. Rikosseuraamusvirasto ratkaisi vuonna 2001 poistumisluvan viidessä prosentissa tapauksia.

Vankeinhoitolaitoksen kirje (5/423/2002) edellyttää, että poistumislupaa valmisteltaessa on selvítettävä vangin mahdolliset etsintäkuulutukset ja lähestymiskiellot. Asiakirjoihin tulee aina merkitä asianmukainen selvitys voimassa olevista vankia koskevista etsintäkuulutuksista ja lähestymiskielloista (aika, kohde, paikkakunta jne.).

Vankilan tulee tarvittaessa ennen poistumisluvan myöntämistä olla yhteydessä ja ennen poistumisluvan alkamista ilmoittaa luvasta vangin oleskelupaikkakunnan poliisille. Poistumislupaa myönnettäessä myös harkitaan, onko lupaehtojen noudattamisen todennäköisyyttä parannettavissa sillä, että vanki velvoitetaan ilmoittautumaan paikallisella poliisilaitoksella tai kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistossa.

Lisäksi vankilan johtajan tulee varmistua siitä, että karanneesta, avolaitoksesta luvatta poistuneesta tai poistumislupalta tai muulle laitoksen ulkopuoliselle luvulle jääneestä vangista tehdään etsintäkuulutus.

Muita laitoksen ulkopuolisia lupia ovat siviilityö- ja opiskelulupa sekä lupa poistua laitoksesta ulkopuoliseen tilaisuuteen. Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 3 luvun 6 §:n 2 momentin (137/2001) mukaan luotettavaksi katsottava vanki saa varsinaisena työaikana tehdä työtä vapaudessa työpäikassa sopivasti valvottuna (siviilityö). Opintoluvasta säädetään rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 3 luvun 8 §:ssä (137/2002). Opintolupa voidaan antaa vangille, jonka henkilökohtaista läsnäoloa ulkopuolisessa oppilaitoksessa voidaan pitää perusteltuna opintojen harjoittamisen tai koulunkäynnin takia. Lisäksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 5 §:n 4 momentissa (612/1974) säädetään, että vanki voi saada luvan osallistua laitoksen ulkopuoliseen tilaisuuteen.

Poistumislupien ja muiden vankilan ulkopuolisten lupien valvontaa on tehostettu gsm-paikantamisjärjestelmän avulla. Vuonna 2002 paikantamiskokeilu laajeni kahdeksaan vankilaan, joihin kuuluu sekä suljettuja vankiloita että avolaitoksia. Vangin mukana oleva gsm-puhelin voidaan paikantaa reaaliaikaisesti tietokoneen näytöltä. Kaupunkialueella puhelimen sijainti saadaan selville korttelin, esikaupunkialueella puolen kilometrin

tarkkuudella. Haja-asutusalueella tarkkuus on muutama kilometri. Vanki saa puhelimellaan yhteyden vain vankilaan ja hätäkeskukseen. Vangin sijainti tarkistetaan soittamalla puhelimeen, johon vanki on velvoitettu vastaamaan.

Poistumislupia anottiin vuonna 2001 yhteensä 15 086, niitä myönnettiin 11 074 ja lupia käytettiin 10 905. Yleensä poistumisluvat myönnetään rangaistusajan pituuden perusteella. Poistumislupien määrä on viime vuosina sekä määrällisesti että vankilukuun suhteutettuna alentunut.

Vuonna 2001 noin 92 prosenttia poistumisluvista hoidettiin moitteettomasti. Viimeisen kymmenen vuoden aikana moitteettomasti hoidettujen lupien osuus on kasvanut. Vuonna 2001 poistumislupaehtot rikottiin lievästi 521 kertaa eli noin viidessä prosentissa tapauksista. Törkeitä poistumislupien rikkomisia oli 389 (3.6 prosenttia poistumisluvista).

Törkeänä poistumislupaehtojen rikkomuksena pidetään yli viikon myöhästymistä palautetta, joutumista palautetuksi määräajan päätyttyä, syyllistymistä rikokseen poistumisluvan tai sen ylityksen aikana ja yritystä tuoda aseita, karkaamisvälineitä tai huumaavia aineita laitokseen paluun yhteydessä.

Yleisin törkeän poistumislupaehtojen rikkomisen kirjausperuste on se, että viranomaiset palauttavat vangin vankilaan poistumisluvan päätyttyä. Vuonna 2001 näitä tapauksia oli 33 prosenttia törkeistä poistumislupaehtojen rikkomisista. Poistumisluvan aikana rikokseen syyllistyneitä tai epäiltyjä oli 21 prosenttia, yli viikon myöhästyneitä 8 prosenttia sekä aseita, karkaamisvälineitä tai huumaavia aineita laitokseen tuoda yrittäneitä 8 prosenttia. Tieto syystä puuttui 30 prosentissa törkeistä poistumisluparikkomuksista.

Poliisiopistolla tehdyn erityisselvityksen mukaan rikokseen poistumisluvan tai sen ylityksen aikana syyllistyneitä on enemmän kuin poistumislupatilasto kertoo. Selvityksen perusteella voidaan arvioida, että poistumisluvan tai sen ylityksen aikana noin 100 vankia vuodessa syyllistyy rikokseen. Tämä on noin yksi prosentti poistumisluvista.

Poistumislupalta palaamatta jääneitä vankkeja oli vuonna 2001 yhteensä 357, kun heitä vuonna 2001 oli 351. Vuonna 2002 syyskuun

1 päivään mennessä poistumisluvulta palaamatta jääneitä oli 208. Vastaava luku vuotta aikaisemmin oli 265. Kyseisenä päivänä poistumisluvulta palaamatta jääneitä vankeja oli 38.

Vankilaan toimittamista välttelevät tuomitut

Tuomioistuimen tuomitseman vankeusrangaistuksen aloittamisesta säädetään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (447/1975). Asetuksen 8 §:n mukaan täytäntöönpanokirjan saatuaan maistraatin tai nimismiehen (nykyisin ulosottomiehen) on toimitettava tuomittu suorittamaan rangaistustaan. Täytäntöönpanokirja tai sen jäljennös on lähetettävä asianomaisen rangaistuslaitoksen johtajalle. Jos tuomittu haluaa itse ilmoittautua rangaistuslaitokseen, eikä ole syytä otaksua, että hän sen laiminlyö, ulosottomiehen tulee antaa siihen lupa ja määrätä ilmoittautumispäivä. Asiasta on ilmoitettava rangaistuslaitoksen johtajalle.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annettu asetus on monilta osiltaan vanhentunut. Oikeusministeriössä valmistellaan asetuksen muuttamista vastaamaan täytäntöönpano-organisaation nykyistä tilannetta.

Käytännössä säännönmukainen menettely vankeuden täytäntöönpanoa aloitettaessa on seuraava. Tuomioistuin toimittaa täytäntöönpanokelpoisen tuomion asiakirjat rangaistusten täytäntöönpanon keskushallintoviranomaiselle, oikeusministeriön alaiselle rikosseuraamusvirastolle. Rikosseuraamusvirasto toimittaa täytäntöönpanoasiakirjat edelleen tuomitun asuinpaikkakunnan ulosottomiehelle.

Ulosottomies kutsuu vapaana olevan tuomitun luokseen noin viikon kuluessa päätöksen saapumisesta ja ilmoittaa hänelle, mihin vankilaan ja milloin hänen tulee ilmoittautua. Useimmissa tapauksissa ulosottomies sopii tuomitun kanssa, että tämä ilmoittautuu vankilaan muutaman viikon kuluessa. Ulosottomiehet noudattavat joustavaa käytäntöä siten, että tuomittu saa lyhyen ajan hoitaa asioitaan ennen vankilaan menoa. Osin menettelyssä on paikkakunnittaisia eroja siten, että eräät ulosottomiehet pitävät lyhyitäkin asioidenjärjestelyaikoja lykkäyshakemuksina ja eräät

puolestaan suoraan määräävät vankilaan ilmoittautumispäivän muutaman viikon päähän pitämättä asiaa lykkäyshakemuksena.

Jos ulosottomies ei tavoita tuomittua tai tuomittu ei ilmoittaudu vankilaan hänelle määrättyä aikana, täytäntöönpanoasiakirjat palautetaan rikosseuraamusvirastolle. Rikosseuraamusvirasto pyytää keskusrikospoliisia etsintäkuuluttamaan tuomitut. Etsintäkuulutetun toimittaa vankilaan poliisi.

Vuonna 1999 tehdyn otoksen mukaan 42 prosenttia vangeista oli tullut vankilaan ulosottoviranomaisten toimenpitein, 34 prosenttia poliisin toimittamina etsintäkuulutettuina ja 25 prosenttia tuomioistuimen vangitsemina. Helsingin ulosottoviraston tilaston mukaan vuonna 2001 saatiin vankilaan passitettua 327 rikoksenteikijää ja 343 tapausta siirtyi poliisille etsintäkuulutettavaksi.

Etsintäkuulutuksesta tehdyssä otoksessa vankeusrangaistusta pakoilevien vankeusvankien keskimääräinen rangaistus oli seitsemän ja puoli kuukautta vuonna 2001.

Edellä olevat luvut koskevat vankeusvankeja. Sakon muuntorangaistukset palautuvat etsintäkuulutettavaksi useammin kuin vankeusrangaistukset. Esimerkiksi Helsingin ulosottoviraston tilastossa muuntorangaistukset esiintyivät vuoteen 1997 asti vankeusrangaistusten kanssa yhdessä. Täytäntöönpanotavaksi tuli 3567 rangaistusta, joista täytäntöön saatiin 19 prosenttia (695) ja palautettiin etsintäkuulutettavaksi 81 prosenttia (2872).

Sakon muuntorangaistusta koskevia etsintäkuulutuksia oli etsintäkuulutusrekisterissä 5861 vuonna 2001. Sama henkilö saattaa olla useista sakoista etsintäkuulutettuna, joten rekisterissä oli henkilöitä vähemmän, arviolta 4000. Koska sakon maksaminen on mahdollista etsintäkuulutuksen jälkeen, kuulutetut muuntorangaistukset eivät useinkaan johda vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon.

Etsintäkuulutusrekisteristä tehdyssä otoksessa muunnettavien sakkojen määrä oli henkilöä kohti noin 280 euroa vuonna 2001. Tähän summaan sisältyvät myös uhkasakot. Etsintäkuulutusrekisterin tilastoajosta eivät ilmene tuomittujen päivsakkojen määrät. Olettaen, että muunnettavat sakot olisi tuomittu päivsakon vähimmän rahamäärän mukaisina, saadaan täytäntöönpanotavaksi tulevien muuntorangaistusten maksimiarvo. Otok-

nessä tämä on 20 vuorokautta. Koska otokseen sisältyy uhkasakkoja ja kaikki päiväsaikat eivät ole minimimääräisiä, etsintäkuulutetut rangaistukset ovat keskimäärin lyhyempiä kuin 20 vuorokautta.

Vankilassa sakon muuntorangaistuksia suoritettiin 2552 vuonna 2001. Näistä 31 prosenttia (785) oli alle kymmenen vuorokauden pituisia ja yhteensä 57 prosenttia (1458) alle kolmekymmentä vuorokautta.

2.2. Toimivaltaiset viranomaiset

Kun vanki karkaa, poistuu luvatta avolaitoksesta, jää palaamatta poistumislualta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta lualta tai kun tuomittu välttelee rangaistuksen täytäntöönpanon alkamista, kysymys on samasta ongelmasta eli rikoksentehtäjän toimittamisesta vankilaan suorittamaan rangaistustaan. Tämä tapahtuu kuitenkin erilaisten toimintaketjujen kautta. Täytäntöönpanoa välttelevän tuomitun rangaistus ei ole vielä alkanut. Tällöin toimivina viranomaisina ovat rikosseuraamusvirasto, ulosottomies ja poliisi. Kun taas jo alkaneen vankeusrangaistuksen suorittaminen keskeytyy, toimintavastuussa ovat yleensä paikalliset vankeinhoitoviranomaiset ja poliisi.

Järjestelmää ei yleensä hahmoteta systemaattisesti yhdeksi kokonaisuudeksi, koska siihen osallistuvat eri viranomaiset hallinnon eri tasoilla. Viime kädessä vankilaan toimitamisesta vastaa kuitenkin käytännössä vankeinhoitoviranomaisten virka-apupyynnön perusteella poliisi. Näin ollen kysymys on perimmiltään vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin yhteistoiminnasta sekä siitä, millaiset toimivaltuudet näillä viranomaisilla on eri tilanteissa ja miten viranomaisten keskinäinen tiedonkulku tapahtuu.

2.3. Vankeinhoitoviranomaisen toimivaltuudet

Oikeus käyttää voimakeinoja

Vankeinhoitoviranomaisen oikeus käyttää voimakeinoja tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun vanki yrittää karata tai poistua lu-

vatta laitoksesta tai karata laitoksen ulkopuolella saattajaltaan tai valvonnasta. Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen oikeudesta käyttää voimakeinoja säädetään rikoslain 3 luvun 8 §:ssä (621/1967).

Milloin kiinniotettava, pidätettävä tai vangittava henkilö tekemällä vastarintaa tahi pakenemalla koettaa välttää kiinni joutumisen, taikka jos rangaistusvanki tai muu kiinniotettu, pidätetty tahi vangittu henkilö yrittää karata tai tekee vastarintaa vanginvartijalle taikka muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa häntä järjestykseen, on silloinkin oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita kiinniottamisen toimittamiseksi, karkaamisen estämiseksi tai järjestyksen ylläpitämiseksi voidaan olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina. Laki on sama, milloin kysymyksessä olevissa tapauksissa vastarintaa tekee joku muu kuin edellä mainittu henkilö. Sama oikeus voimakeinojen käyttöön on sillä, joka on apuna virkatehtävän suorittamisessa.

Parhailaan eduskunnan käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä (HE 44/2002) ehdotetaan uutta voimakeinosäännöstä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 11 b §:ksi:

Jos vanki yrittää karata tai tekee vastarintaa vartijalle taikka muulle, jonka tehtävänä on estää karkaaminen tai joka on ohjaamassa vankia järjestykseen, on tällä oikeus käyttää sellaisia karkaamisen estämiseksi tai järjestyksen ylläpitämiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina. Laki on sama, jos kysymyksessä olevissa tapauksissa vastarintaa tekee joku muu kuin vanki. Sillä, joka 1 momentissa mainitun henkilön pyynnöstä tai tämän suostumuksella avustaa tässä tarkoitetun virkatehtävän suorittamisessa, on oikeus sellaisten karkaamisen estämiseksi tai järjestyksen ylläpitämiseksi tarpeellisten voimakeinojen käyttämiseen, joita voidaan olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina.

Vankeusrangaistuskomitea (KM 2001:6) on ehdottanut, että vankeinhoitolaitoksen virkamiehen voimankäyttöoikeuden alueellinen, henkilöllinen ja asiallinen käyttöala määriteltäisiin tarkasti. Tällöin säädettäisiin, kenellä on oikeus voimakeinojen käyttöön sekä missä paikassa ja millaisissa tilanteissa voima-

keinoja voidaan käyttää.

Voimakeinoja voisivat rangaistuslaitoksen johtajan lisäksi käyttää ainoastaan sellaiset vankeinhoitolaitoksen virkamiehet, jotka ovat saaneet voimankäyttökoulutuksen. Säännös vastaisi nykyistä käytäntöä, joka on vahvistettu vankeinhoito-osaston määräyksellä (1/011/98).

Oikeutta voimakeinojen käyttöön komitea ehdottaa rajattavaksi myös alueellisesti siten, että niitä voitaisiin käyttää ainoastaan rangaistuslaitoksessa, sen alueella tai rangaistuslaitoksen välittömässä läheisyydessä.

Välittömällä läheisyydellä tarkoitetaan sellaisia suoja-alueiksi katsottavia lähialueita, jotka rajoittuvat rangaistuslaitoksen alueeseen. Kaupungeissa sijaitsevilla rangaistuslaitoksissa tällaisena alueena voitaisiin pitää myös sellaista vankilan muuriin rajoittuvaa lähialuetta, joka ei kuulu rangaistuslaitoksen alueeseen. Lisäksi tällaisina alueina voitaisiin pitää rangaistuslaitoksen alueen läpi kulkevia yleisiä teitä tai vastaavia alueita.

Voimakeinoja voitaisiin käyttää myös vangin kuljetuksen aikana sekä muussa vankeinhoitolaitoksen valvomassa toiminnassa. Tällä tarkoitetaan vangin siirtoja ja kuljetuksia, saatettuja ja valvottuja poistumislupia, vangin muuta valvottua poistumista rangaistuslaitoksen ulkopuolelle sekä sellaisia työ- tai toimintakohteita, joissa vangit tekevät työtä tai osallistuvat toimintaan laitoksen ulkopuolella vankeinhoitolaitoksen henkilökunnan ohjauksessa tai valvonnassa.

Lisäksi säädettäisiin, että voimankäytön tulisi liittyä virkatehtävien hoitoon. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi, että vapaa-aikanaan virkamiehellä ei olisi oikeutta voimakeinojen käyttöön, ellei hän toimisi vankeinhoitolaitoksen virkamiehen pyynnöstä.

Vangin vapauttamisesta, laitoksesta poistumisesta ja poistumislupaa koskevasta ratkaisusta ilmoittaminen

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 12 §:n (198/2002) mukaan vangin vapauttamisesta, laitoksesta poistumisesta ja poistumislupaa koskevasta ratkaisusta saadaan ilmoittaa asianomistajalle tai muulle henkilölle, jos vangin käyttäytymisen tai hä-

nen esittämiensä uhkausten johdosta on perusteltua syytä epäillä, että vanki syyllistyy tämän tai tälle läheisen henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. Vastaava säännös on tutkintavankeudesta annetun lain 14 a §:ssä (199/2002).

Nämä Euroopan unionin neuvoston puitepäätökseen perustuvat säännökset tulivat voimaan maaliskuun 22 päivänä 2002.

Rikosseuraamusviraston ohjeessa (3/011/2002) todetaan, säännökset antavat vankeinhoitoviranomaisille oikeuden, mutta eivät luo velvollisuutta ilmoittaa vangin ja tutkintavangin vapautumisesta tai poistumisluvasta. Vaikka säännökset mahdollistavat vankeinhoitoviranomaisten omaaloitteisen ilmoittamisen, ne tulevat useimmiten sovellettavaksi tilanteessa, jossa vankeinhoitoviranomaiselta tiedustellaan asiaa. Tällöin kysyjää kehoitetaan tekemään pyyntö kirjallisesti ja liittämään siihen tarpeelliset perustelut.

Ilmoituksen tekeminen edellyttää konkreettista syytä epäillä, että vanki tai tutkintavanki tulee vapauduttuaan tekemään asianomaisen tai tälle läheisen henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi rikoslain 20, 21 ja 25 luvussa tarkoitetut rikokset. Terveydellä tarkoitetaan fyysisen terveyden lisäksi psyykkistä terveyttä.

Ilmoitus saadaan tehdä uhatuksi tulleelle henkilölle. Tällaisia henkilöitä voivat olla asianomistaja, todistaja, oikeudenkäynnissä kuultu henkilö, rikoskumppani sekä myös muu kuin oikeudenkäyntiin suoranaisesti liittyvä henkilö. Läheisellä tarkoitetaan edellä vangin tai mainitun henkilön omaista tai muuta läheistä henkilöä. Tieto uhkauksista voidaan antaa myös muulle viranomaiselle, kuten poliisille ja lähestymiskiellon valvojal- le.

Ilmoittaa voidaan vapautuspäivä tai muu laitoksesta poistuspäivä ja se laitos, josta vanki tai tutkintavanki vapautetaan. Poistumisluparatkaisusta voidaan ilmoittaa myös se paikkakunta, jolle poistumislupa on myönnetty.

2.4. Jokamiehen kiinniotto-oikeus

Pakkokeinolain 1 luvun 1 §:ssä (615/2002) säädetään niin sanotusta jokamiehen kiinniotto-oikeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksenteikijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Tämä säännös soveltuu vangin karkaamiseen, josta voidaan tuomita vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Lisäksi pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 2 momentin (459/1987) mukaan jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Pykälän 3 momentin mukaan kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle.

Oikeusministeriön määräyksen (23/1/1992) mukaisesti etsintäkuulutetun vangin kiinniottamisesta suoritetaan kiinniottopalkkio. Palkkio voidaan suorittaa yksityishenkilölle, mikäli henkilö on antanut viranomaiselle pidättämiseen johtaneen vihjeen tai suorittanut itse kiinnioton. Poliisimiehelle palkkio maksetaan vapaa-aikana suoritetusta kiinniottamisesta. Vankeinhoitolaitoksen henkilökunnalle palkkio maksetaan, mikäli kiinniottaminen on tapahtunut virantoimituksen ulkopuolella. Palkkio suoritetaan riippumatta siitä, mistä syystä vanki on etsintäkuulutettu.

2.5. Poliisin toimivaltuudet

Poliisin virka-apu muulle viranomaiselle

Poliisilain 40 §:ssä (21/2001) on yleissäännös poliisin velvollisuudesta antaa virka-apua toiselle viranomaiselle. Virka-avun antaminen edellyttää, että siitä on erityisesti säädetty tai että kysymys on virka-apua pyytävän viranomaisen laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamisesta. Virka-avun tulee olla tarpeen siksi, että virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään ja tehtävän suorittaminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttöä.

Vankeusrangaistuskomitea (KM 2001:6) totesi, että nykyisestä laista puuttuu erityissäännös, joka oikeuttaisi vankeinhoitoviranomaiset saamaan virka-apua poliisilta. Komitea ehdotti säännöstä, jonka mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä olisi oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain mukaista virka-apua.

Etsintäkuulutus

Poliisilain 12 §:n 1 momentin (493/1995) mukaan poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön.

Karanneen vangin etsintäkuuluttaminen tapahtuu rikoksen perusteella. Vankeuden täytäntöönpanoa välttelevän tuomitun etsintäkuulutuksesta säädetään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 13 §:ssä (447/1975). Avolaitoksesta poistuneen ja poistumisluvalla palaamatta jääneen vangin etsintäkuulutuksesta ei ole säädöstä. Vakiintuneen käytännön mukaan poliisi etsintäkuuluttaa myös nämä vangit. Kysymys on poliisilain 40 §:ssä säädetystä virkaavusta, koska vankeinhoitoviranomaiset eivät tällöin voi toteuttaa virkatehtävänsä edellyttämää valvontavelvollisuutta.

Etsintäkuulutus ei ole itsenäinen pakkokeino, vaan keino tavoittaa henkilö, jolta laillisella perusteella on riistettävä vapaus. Etsintäkuulutus on kaksivaiheinen menettely, jossa sitä pyytävä viranomainen vastaa siitä, että lailliset edellytykset pakkokeinon käyttämiseen ovat olemassa. Pakkokeinon toimeenpaneva viranomainen vastaa siitä, että toimenpide kohdistuu etsintäkuulutuksessa tarkoitettuun henkilöön ja että etsintäkuulutusta toimeenpantaessa noudatetaan laillisia menettelytapoja.

Kun poliisi on muun yksittäisen virkatehtävänsä yhteydessä tekemisissä yksityishenkilön kanssa, on rutiininomainen toimenpide tarkistaa, onko asianomainen etsintäkuulutettu.

Etsintäkuulutuksen perusteella poliisi voi suorittaa poliisilain 13 §:n 2 momentin mukaisen etsinnän. Poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määrä-

yksestä toimittaa etsintä etsintäkuulutetun luona tai muussa rakennuksessa, huoneessa tai kulkuneuvossa, jossa erittäin painavin perusteiden hänen voidaan olettaa oleskelevan.

Lisäksi etsintäkuulutettua kiinniottavalla poliisimiehellä on poliisilain 31 §:n 4 momentin mukaan oikeus välittömästi ennen poliisitoimenpidettä tai sen aikana kohdistaa teknistä tarkkailua asunnossa olevaan henkilöön, jos tämä on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan teknisellä tarkkailulla tarkoitetaan teknisellä laitteella tapahtuvaa kuuntelua tai äänen tallentamista (tekninen kuuntelu), katselua tai kuvaamista (tekninen katselu) sekä kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seuranta (tekninen seuranta).

Etsintäkuulutettua tavoitettaessa saattaa syntyä tilanne, jossa poliisimiehellä on oikeus poliisilain 31 c §:n 2 momentin mukaiseen televalvontaan. Televalvonnan käyttö edellyttää, että se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan (21/2001) televalvonnalla tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty yleiseen tai muuhun telemarkkinain (396/1997) soveltamisalaan kuuluvaan televerkkoon kytkystä teleliittymästä tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään tai telepäätelaitteeseen, sekä tällaisen teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkeamista.

Etsintäkuulutetun tavoittamista tarkoittavan virka-aputehtävän perusteella poliisilla on poliisilain 35 §:n 1 momentin mukainen tiedonsaantioikeus. Poliisilla on oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää suorittamaan asetetulta yhteisöltä virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todistena ole laissa kielletty tai rajoitettu.

Edelleen etsintäkuulutetun tavoittamista tarkoittavan virka-aputehtävän perusteella poliisilla on poliisilain 36 §:n 2 momentin

mukainen oikeus saada tietoja sellaisesta teleliittymästä, jota ei mainita julkisessa luettelossa ja jakelutietoja postitoimintaa harjoittavalta yhteisöltä.

Poliisitutkinta

Koska vangin karkaaminen on rikos, sen yhteydessä voidaan suorittaa esitutkinta ja käyttää edellytykset täyttäviä pakkokeinoja. Sen sijaan luvaton avolaitoksesta poistuminen, poistumislualta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta lualta palaamatta jääminen ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon vältteleminen eivät ole rikoksia. Esitutkintaa ja pakkokeinolaista mukaisia pakkokeinoja ei niiden yhteydessä voida käyttää. Nykyisen lainsäädännön mukaan tällöin ei myöskään voida suorittaa poliisitutkintaa, koska asiasta ei ole poliisilain 37 §:n 1 momentin edellyttämällä tavalla nimenomaan säädetty.

Poliisilain 37 §:n 1 momentin mukaan poliisitutkinnalla tarkoitetaan muuta poliisin toimitettavaksi säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Poliisitutkinta säädetään suoritettavaksi esimerkiksi kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 7 §:ssä (459/1973), selvittäessä ampuma-asetlain 98 §:n (1/1998) mukaisesti luvan peruuttamista, selvittäessä poliisiaseuksen 14 §:n 1 momentin (1112/1995) mukaisesti henkilön katoamista, selvittäessä rahanpesua rahanpesun estämisestä ja selvittämisestä annetun lain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla (68/1998), jollei kysymyksessä ei ole esitutkinta sekä käsiteltäessä lähestymiskielloasioita lähestymiskiellosta annetun lain 5 §:n 2 momentissa (898/1998) tarkoitettulla tavalla.

Poliisitutkinnassa poliisin toimivaltuudet ovat laajemmat kuin etsintäkuulutetun tavoittamisen yhteydessä käytettävät valtuudet. Tärkeimmät poliisivaltuudet poliisitutkinnassa ovat 1) kuulustelu-oikeus, 2) pääsy tutkintakohteeseen, 3) oikeus tarkastaa esineitä ja asiakirjoja, 4) oikeus suorittaa tarvittavia kokeita, 5) ottaa tarvittavia näytteitä, 6) eristää tutkimuspaikka yleisöltä ja 7) oikeus saada poliisilain 36 §:ssä 1 momentissa mainittujen salassapitosäännösten estämättä tietoja yksityisiltä henkilöiltä tai yhteisöiltä.

Poliisilain 39 § sisältää säännökset poliisitutkintaan saapumisvelvollisuudesta ja tutkinnan turvaamisesta. Saapumisvelvollisuutta koskeva säännös on samankaltainen kuin rikoksen johdosta suoritettavassa esitutkinna. Pykälän 2 momentin mukaan kieltäytyvä tai saapumiskäskyn laiminlyönyt henkilö voidaan noutaa kuulusteluun.

Pykälän 3 momentti mahdollistaa pääsyn tutkinnan kohteena olevaan paikkaan ja alueelle, näytteiden ja kokeiden ottamisen tutkimuskohteesta sekä oikeuden perehtyä asiakirjoihin. Edellytyksenä toimenpiteille on, että niillä voidaan olettaa olevan tärkeä merkitys asian selvittämisessä.

Henkilön asemasta ja totuudessapysymisvelvollisuudesta poliisitutkinnassa säädetään poliisilain 38 §:n 1 momentissa. Totuudessapysymisvelvollisuuden rikkominen poliisitutkinnassa säädetään rangaistavaksi rikoslain 15 luvun 2 §:ssä (563/1998) perättömänä lausumana viranomaismenettelyssä. Poliisitutkinnassa asianosaisen asema on sama kuin esitutkinnassa.

Poliisilain 39 §:n 3 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus poliisitutkinnan suorittamiseksi päästä paikkaan tai alueelle, jossa tutkinnan kohteena oleva tapahtuma on sattunut, tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle ja tehdä tutkinnan suorittamiseksi tarvittavia kokeita sekä irrottaa ja ottaa tutkimuksia varten tarvittavia näytteitä. Toimenpiteen edellytyksenä on lisäksi, että sillä voidaan perustellusti olettaa olevan tärkeä merkitys asian selvittämisessä.

Poliisilain 36 §:n 1 momentin mukaan poliisitutkinnassa voidaan saada yritys-, pankki- tai vakuutuslainsuuden estämättä tietoja yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu sitä vaatii.

Rikoksen estäminen

Poliisilaissa on erikseen säädetty toimenpiteistä, joita voidaan suorittaa rikoksen estämiseksi. Toimenpiteet soveltuvat esimerkiksi tilanteisiin, joissa henkilön hänen käyttäytymisen, lausumien, uhkausten vuoksi tai muutoin voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän rikokseen tai joissa voidaan perustellusti

olettaa saatavan rikosten torjumiseksi tarvittavia tietoja.

Mainittuja toimenpiteitä ovat muun muassa poliisilain 14 §:n mukainen kotirauhan ja julkisrauhan piiriin kuuluvien alueiden suojaaminen, 16 §:n mukainen vaarallisen teon tai tapahtuman estäminen, 20 §:n mukainen rikoksilta tai häiriöiltä suojaaminen, 31 §:n mukainen tekninen tarkkailu, 31 a §:n mukainen peitetoiminta, 31 b §:ssä säädetty valeosto, 31 c §:ssä säädetty televalvonta ja 36 §:ssä säädetty tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä.

Silloin kun konkreettinen rikoksen vaara on olemassa, nämä poliisilaissa säädetty toimenpiteet ovat käytettävissä, kun vanki karkaa, poistuu luvatta avolaitoksesta, jää palaamatta poistumisluvalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalta tai kun tuomittu ei tule suorittamaan rangaistusta.

Esitutkinta- ja pakkokeinolaki

Esitutkinnan suorittaminen ja rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö edellyttävät tapahtunutta tai tapahtuneeksi epäiltyä rikosta. Esitutkinnan keskeisiä toimenpiteitä ovat kuulustelut ja muiden todisteiden kokoaminen, järjestäminen ja tallettaminen. Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö tulee kysymykseen vasta, kun epäillyn rikoksen esitutkinta on alkanut. Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla voidaan puuttua yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin tarvittaessa myös fyysistä pakkoa käyttämällä.

Pakkokeinot jakautuvat vapautteen kohdistuviin pakkokeinoihin ja muihin oikeushyviin kohdistuviin pakkokeinoihin. Muita kuin vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja ovat takavarikko, tutkimuspaikan eristäminen, hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko, kotietsintä, henkilöön kohdistuva etsintä, telekuuntelu, televalvonta, tekninen tarkkailu sekä DNA-tunnisteen määrittäminen ja tallettaminen.

Koska vangin karkaaminen on rikos, siihen soveltuu esitutkintalaki sekä pakkokeinolainne säännökset, joiden soveltamisedellytykset karkaaminen täyttää. Toisaalta esitutkinta- ja pakkokeinolaki voivat tulla sovellettavaksi sillä perusteella, että karannut, avolaitoksesta

luvatta poistunut, poistumislualta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta lualta palaamatta jäänyt tai vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevä rikoksentehtäjä syyllistyy uuteen rikokseen.

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö on kytketty niiden käyttämisen perusteena olevien rikosten suuruusluokkaan. Ankarien pakkokeinojen käyttö edellyttää ankarammin rangaistavaa rikosta kuin lievempien pakkokeinojen käyttö.

Rikoslain 16 luvun 16 §:n mukaan vangin karkaamisesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Kaikkia rikosprosessuaalisia pakkokeinoja ei voida käyttää karkaamisen yhteydessä. Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ssä säädetyn telekuuntelun, 3 §:ssä säädetyn televalvonnan ja 4 §:n 1 momentissa säädetyn teknisen kuuntelun käyttö edellyttää rangaistusasteikoltaan karkaamista törkeämpää rikosta.

Esitutkinta- ja pakkokeinolakia koskeva hallituksen esitys (HE 52/2002 vp) on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä. Siinä ehdotetaan uudistettavaksi muun muassa pakkokeinolain etsintäsäännöksiä.

Voimassa olevassa pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä säädetään kotietsinnästä. Kotietsintä voidaan suorittaa rakennuksessa, huoneessa, suljetussa säilytyspaikassa ja kulkuneuvossa. Pykälän 3 momentin mukaan kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan taikka sinne rikosasiassa haastettavan vastaajan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittamiseksi saadaan toimittaa kotietsintä hänen luonaan tai muussakin edellä tarkoitettussa paikassa, jossa erittäin painavin perusteiden hänen voidaan olettaa olevan. Lisäksi pakkokeinolain 5 luvun 2 §:ssä säädetään kotietsinnästä julkisissa ja eräissä muissa paikoissa.

Pakkokeinolain etsintäsäännöksiä ehdotetaan uudistettavaksi niin, että henkilöä ja paikkaa koskevasta etsinnästä säädettäisiin erikseen. Ehdotetussa pakkokeinolain 5 luvun 2 §:ssä säädettäisiin kotietsinnästä henkilön löytämiseksi. Etsittävän hallinnassa olevassa rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa saataisiin toimittaa kotietsintä henkilön tavoittamiseksi. Muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa

saataisiin kotietsintä toimittaa vain, jos etsittävän henkilön erittäin pätevin perusteiden voidaan olettaa oleskelevan siellä. Tästä riippumatta etsintä saadaan toimittaa paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikoksentehtäjillä on tapana oleskella.

Lisäksi ehdotetaan uudistettavaksi pakkokeinolain säännöksiä telekuuntelusta, televalvonnasta ja teknisestä tarkkailusta. Telekuuntelulla tarkoitetaan telediittymään tulevan tai siitä lähtevän viestin tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi. Televalvonnassa kysymys on viestinnän osapuolten selvittämisestä, kuten puhelun tapahtuma- ja kestoajasta, liittymien numeroista ja tunnuksista sekä viestintälaitteiden sijainnista. Televalvonta voi merkitä myös telediittymän tilapäistä sulkemista.

Ehdotetun pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n mukaan telekuuntelu- ja televalvontaluvan yksilöintiperusteena käytettäisiin telediittymän ja telepäätelaitteen lisäksi teleosoitetta, jolla tarkoitettaisiin muun muassa sähköpostiosoitetta, ip-osoitetta tai muuta sellaista teleosoitetta.

Telekuuntelun osalta laissa luetellaan kaikki ne rikokset, joiden yhteydessä telekuuntelua voidaan käyttää. Luetteloon ehdotetaan lisättäväksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä vahingonteko sekä eräitä liike- ja ammattitoiminnassa tehtyjä törkeitä talousrikkoksia. Televalvonnan edellytykset kytkettäisiin rikoksen minimirangaistukseen siten, että rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta. Tämä minimirangaistus on sama kuin rikoslain törkeysjarrastuksessa käytetty törkeiden rikosten minimirangaistus.

Teknistä kuuntelua olisi ehdotetun pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentin mukaan sallittua kohdistaa epäiltyyn myös hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettussa tilassa. Kuuntelu voitaisiin kohdistaa epäillyn omaan asuntoon tai johonkin muuhunkin asuntoon, jossa hän todennäköisesti oleskelee. Tekninen kuuntelu voisi tulla kysymykseen tutkittaessa laissa tyhjentyvästi lueteltuja törkeitä rikoksia.

Ehdotuksen mukaan vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön kohdistettavasta teknisestä kuuntelusta ja teknisestä katselusta koskevat säännökset säilyisivät ennallaan. Päätök-

sen teknisestä kuuntelusta ja teknisestä katse-
lusta tekisi tuomioistuimien, ja tuomioistuimen
olisi varattava vankilan johtajalle tilaisuus
tulla kuulluksi päätöstä tehtäessä. Pidättämi-
seen oikeutetulla virkamiehellä ei olisi van-
keinhoitolaitoksen huostassa olevien henki-
löiden osalta oikeutta päättää teknisen kuun-
telun ja teknisen katselun aloittamisesta kii-
reellisissäkään tapauksissa.

Nyt kysymyksessä olevissa tapauksissa ei
sovelleta vankeinhoitolaitoksen huostassa
olevia koskevia säännöksiä.

2.6. Pohjoismainen kehitys

Vuonna 2001 suljetuista laitoksista karkasi
Ruotsissa 33, Tanskassa 30, Suomessa 28 ja
Norjassa 12 vankia. Vankimäärään suhteutet-
tuna eli suhdelukuna 100 000 vankivuoro-
kautta kohti luku oli Tanskassa neljä, Suo-
massa kolme, Ruotsissa ja Norjassa kaksi.
Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen
karkaamislukua nostaa se, että siihen sisälty-
vät myös laitoksen ulkopuolelta esimerkiksi
sairaalasta, saattajalta ja vangin kuljetuksesta
karanneet. Näitä vankeja, jotka eivät sisälly
vertailumaiden lukuihin, on pääosa Suomes-
sa karanneista vangeista.

Avolaitoksista luvatta poistuneita oli vuon-
na 2001 Tanskassa 203, Ruotsissa 120, Nor-
jassa 67 ja Suomessa 38 vankia. Vankimää-
rään suhteutettuna suhdeluku oli Tanskassa
50, Ruotsissa 34, Norjassa 22 ja Suomessa
13.

Poistumislupia myönnettiin Ruotsissa
vuonna 2001 yhteensä 29 138. Poistumislupien
kokonaismäärä on Ruotsissa viime vuosina
voimakkaasti vähentynyt. Enimmillään
poistumislupia myönnettiin yli 62 000 vuon-
na 1995. Vankimäärään suhteutettuna pois-
tumislupia myönnetään Ruotsissa nykyisin
jonkin verran enemmän kuin Suomessa.

Vuonna 2001 Ruotsissa myönnettiin ran-
gaistusajan pituuden perusteella 13 657 pois-
tumislupaa. Lupaehtoja rikottiin 182 tapauk-
sessa poistumislupalta jäämisen vuoksi ja
319 kertaa muista syistä. Lupaehdot rikottiin
neljässä prosentissa poistumislupia.

Ruotsissa vuonna 2001 julkaistun tutki-
muksen mukaan uusien rikosten tekeminen
poistumisluvan aikana on vähäistä. Uusia ri-

koksia ilmeni 0.3 prosentissa poistumislupis-
ta. Rikokset olivat yleensä omaisuus-, liikene-
tai huumerikoksia.

Tanskassa myönnettiin poistumislupia
vuonna 2001 yhteensä 56 090. Tilastoitujen
lupien määrä on olennaisesti suurempi kuin
Suomessa, mutta myös tilastointiperusteet
eroavat. Tanskassa suurimpana poistumislupien
ryhmänä ovat työssäkäyntiluvat laitok-
sen ulkopuolelle, joita ei Suomessa lueta ta-
vanomaisiin poistumislupiin. Tanskassa pois-
tumislupaehtojen rikkomisia esiintyi neljässä
prosentissa tapauksia.

Pohjoismaisessa vertailussa vankien kar-
kaamiset ja avolaitoksista luvatta poistumiset
ovat Suomessa varsin harvinaisia. Poistumis-
lupajärjestelmien ja tilastoperusteiden erilai-
suuden vuoksi poistumislupien vertailu on
vaikeaa. Suomen järjestelmä ei kuitenkaan
näytä merkittävästi eroavan Ruotsin ja Tans-
kan järjestelmästä poistumislupien määrän ja
lupaehtojen rikkomusten osalta. Vankeusran-
gaistuksen täytäntöönpanoa välttelevistä ei
ole vertailutietoa.

2.7. Nykytilan arviointi

Karkaaminen, avolaitoksesta luvatta poistu-
minen ja poistumislupalta tai muulta laitok-
sen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jäämi-
nen.

Karanneiden, avolaitoksesta luvatta poistu-
neiden sekä poistumislupalta tai muulta van-
kilan ulkopuoliselta luvalla palaamatta jää-
neiden vankien kokonaismäärä kullakin het-
kellä on varsin vähäinen. Syyskuun 1 päivä-
nä 2002 näitä vankeja oli vankeinhoitoviran-
omaisten tilastossa yhteensä 53. Kuten edellä
on todettu, lukuun sisältyy runsaasti vankeja,
jotka eri syistä jäävät pysyvästi tilastoon.
Näitä vankeja ovat esimerkiksi ulkomaille
siirtyneet ulkomaalaiset ja suomalaiset vangit,
jotka katoavat tietymättömiin ja jotka
ovat tilastossa siihen asti, kunnes heidät pois-
tetaan rekistereistä.

Pysyvästi tilastoon jääviä vankeja on ko-
konaisluvusta noin puolet. Suomalaisen yh-
teiskunnan turvallisuutta ajatellen heitä ei
voida pitää merkittävänä riskiryhmänä. Ul-
komaille siirtyneet vangit muodostavat riskin

lähinnä omalle kotimaalleen tai sille valtiolle, jossa oleskelevat. Suomalaisten vankien osalta riski siitä, että he pelkällä rikollisella toiminnalla voisivat jatkuvasti elättää itsensä, on yleensä vähäinen. Vaikka karkaamisissa yms. tilanteissa väkivaltarikosten riski on merkittävä, pysyvästi rekisteriin jäävien taustat viittaavat myös henkilökohtaisiin riskeihin, lähinnä siihen, että nämä pitkään etsintäkuulutettuna olleet vangit ovat tavalla tai toisella menehtyneet.

Pitkäaikaisesti tai pysyvästi etsintäkuulutusrekisteriin jäävän ryhmän lisäksi toisen pääryhmän muodostaa rekisterin nopeasti vaihtuva osa. Kullakin hetkellä tähän karanteiden, avolaitoksesta luvatta poistuneiden ja poistumisluvalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jääneiden ryhmään kuuluu 20-30 vankia.

Vuoden 2001 etsintäkuulutusrekisteristä tehdystä otoksesta ilmenee, että nämä vangit tavoitetaan yleensä poliisin toimenpitein etsintäkuulutuksen perusteella. Etsintäkuulutusrekisteriin on kirjattu mainintoja suoritetuista toimenpiteistä, kuten ”löydetty asunnosta”, ”haettu kotoa” tai ”tavattu rautatieasemalta”. Vanki on voitu ottaa kiinni myös muusta syystä, esimerkiksi juopumuksen, uuden rikoksen, sairaalaan tai mielisairaalaan toimittamisen vuoksi, jolloin etsintäkuutus on tullut ilmi. Toisaalta vangit usein itse palaavat vankilaan tai ilmoittautuvat muulle viranomaiselle, esimerkiksi poliisille.

Karanneet, avolaitoksesta luvatta poistuneet ja poistumisluvalle tai muulle laitoksen ulkopuoliselle luvalla jääneet vangit tekevät vuosittain noin 100 viranomaisten tietoon tulevaa rikosta. Kyse on yleensä omaisuus-, liikenne- ja huumerikoksista.

Kaiken kaikkiaan kysymys on pikemmin poikkeuksellisista yksittäistapauksista kuin siitä, että karkaaminen, avolaitoksesta luvatta poistuminen ja poistumisluvalle tai muulle vankilan ulkopuoliselle luvalla jääminen olisi määrällisesti merkittävä yleinen turvallisuusongelma. Vaikeita yksittäistapauksia varten olisi kuitenkin näiden vankien vankilaan palauttamiseksi oltava mahdollisuus käyttää tehokkaasti niitä valvontakeinoja, jotka moderni teknologia mahdollistaa ja toisaalta saada poliisivaltuudet käyttöön nykyistä laajempina.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevät tuomitut

Vangitsemisen edellytyksistä ennen syylliseksi julistavaa tuomiota säädetään pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n 1 momentissa ja tuomitun vangitsemisesta 26 §:ssä (213/1995). Ensin mainittua säännöstä koskeva uudistusehdotus on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä (HE 52/2002 vp).

Vangitsemissäännökset porrastuvat rikoksen törkeysasteen perusteella niin, että mitä törkeämpi rikos on, sitä todennäköisempää on vangitseminen. Tämän lisäksi vangitsemiseen vaikuttaa rikosentekijän pakenemisen, todisteiden hävittämisen tai rikollisen toiminnan jatkamisen vaara. Näin ollen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon välttelemisen ongelmaa ei synny kaikkein törkeimmissä rikoksissa. Vangitsemissäännösten kautta pyritään myös ennalta estämään ne tilanteet, joissa tuomion täytäntöönpano esimerkiksi pakenemisen kautta vaarantuu. Toisaalta varsinkin talousrikoksissa oikeudenkäynnin pitkä kesto saattaa aiheuttaa sen, ettei vangitsemispäätöstä tehdä törkeissäkin rikoksissa.

Oikeusministeriön asettama, vankilaan toimittamista käsitellyt työryhmä jätti mietintönsä 11.6.2002 (Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:12). Työryhmä ehdotti, että ehdottomaan vankeusrangaistukseen vähintään kahdeksi vuodeksi tuomitut vangittaisiin nykyistä useammin. Vangitseminen olisi ehdotuksen mukaan pääsääntö, kun tuomio on vähintään kolme vuotta ja silloin, kun tuomio on vähintään kaksi vuotta ja on syytä epäillä tuomitun pakenevan tai karttavan rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Etsintäkuulutusrekisteristä tehdyn otoksen mukaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevien keskimääräinen rangaistus-aika on 7-8 kuukautta. Koska vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon välttelyssä on joissakin tapauksissa kysymys hyvin pitkistä tuomioista ja muidenkin tuomioiden taustalla olevat rikokset ovat keskimäärin selkeästi sellaisia, että niiden esitutkinnassa olisi voitu käyttää televalvontaa, televalvontaa tulisi voida käyttää myös vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa vältteleviin. Sen sijaan sa-

kon muuntorangaistuksen vuoksi etsintäkuulutettujen suhteen ei ole vastaavaa tarvetta.

Vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin yhteistoiminta etsintäkuuluttamisessa

Vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin tiedonvälityksessä on aikaisemmin esiintynyt ongelmia. Tätä on ilmentänyt muun muassa se, että vankiloissa on ollut runsaasti etsintäkuulutettuja henkilöitä, mutta he eivät ole tulleet poliisin tietoon.

Tällä hetkellä vankeinhoitoviranomaisten ja poliisin yhteistoiminta etsintäkuulutusasioissa on varsin monipuolista ja toimivaa. Vankeinhoitoviranomaiset toimittavat säännöllisesti poliisille luettelon sillä hetkellä vankilassa olevista vangeista. Tätä luetteloa verrataan poliisin etsintäkuulutusrekisteriin. Kun vankilassa oleva vanki todetaan etsintäkuulutetuksi, asiasta ilmoitetaan etsintäkuulutuksen kirjanneelle poliisiviranomaiselle, jotta tämä voisi hoitaa asian tai edelleen ilmoittaa siitä etsintäkuulutusta pyytäneelle viranomaiselle niin, että etsintäkuulutus voidaan hoitaa vankila-aikana.

Poistumislupa-asioiden käsittelyä koskeva vankeinhoitolaitoksen kirje (5/423/2002) edellyttää, että poistumislupavalmistelussa selvitetään aina vangin etsintäkuulutukset ja lähestymiskielto. Kyseinen kirje on lähetetty laitosten johtajille 30.8.2002, joten sen vaikutuksia käytäntöön ei voida vielä arvioida.

Vaikka etsintäkuulutusten ja lähestymiskieltojen tarkistaminen kaikissa tapauksissa on asianmukainen kontrollitoimenpide, käytännössä ongelma ei välttämättä ole ollut merkittävä. Riihimäen vankilassa 1.6.2002-31.7.2002 tehdyssä selvityksessä rikosseuraamusvirasto tarkasti jälkikäteen kaikki myönnetyt poistumisluvat. Vankilassa myönnettiin yhteensä 107 poistumislupaa. Tarkastuksen mukaan poistumisluvan saaneilla vangeilla oli etsintäkuulutuksia ja lähestymiskieltoja yhteensä kolme. Yhden etsintäkuulutuksen mukaan henkilö oli haastettava vastaajaksi rikosasiassa, yhdessä tapauksessa kysymyksessä oli kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta ja yhdessä tapauksessa oli voimassa lähestymiskielto.

Kun karannut, avolaitoksesta luvatta pois-

tunut, poistumis- tai muulle luvalla jäänyt vanki etsintäkuulutetaan, ongelmia aiheuttaa lähinnä liian niukka tietojen vaihtaminen ja kirjaaminen. Vankilat saattavat pyytää etsintäkuuluttamaan vangin ja passittamaan takaisin vankilaan ilmoittamatta tarkkaa perustetta. Tällöin poliisi voi suorittaa vain ne toimenpiteet, jotka etsintäkuulutuksen perusteella ovat mahdollisia, vaikka myös rikospetuksessa voisi olla sovellettavissa. Etsintäkuulutuksessa vanki on esimerkiksi saatettu ilmoittaa sairaalasta poistuneeksi, ei karanneeksi. Liian niukka tietojen vaihto ja kirjaaminen aiheuttaa työturvallisuusriskejä poliisille, koska tiedon puuttuessa poikkeuksellistakin tapausta saatetaan käsitellä rutiinitapauksena.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen tavoitteena on, että karanneet, avolaitoksista luvatta poistuneet ja poistumisluvalla tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jääneet vangit sekä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevät tuomitut voitaisiin toimittaa nopeasti ja tehokkaasti vankilaan.

Siksi ehdotetaan, että heihin voitaisiin kohdistaa televalvontaa. Televalvonnalla saatavien televiestien tunnistamistietojen avulla nämä henkilöt voitaisiin paikallistaa esimerkiksi selvittämällä matkapuhelinviestien tapahtuma- ja kestoajat sekä viestintälaitteiden sijainti. Tällöin selvitetäisiin vain televiestien tunnistamistiedot, ei itse viestien sisältöä. Viimeksi mainittu kuuluvat telekuuntelun piiriin, jonka osalta noudatettaisiin voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Televalvontaan liittyvien tunnistamistietojen käyttö henkilöiden paikantamisessa olisi luontevaa myös siksi, että poistumislupien ja muiden laitoksen ulkopuolisten lupien ehdoksi voidaan jo nykyisin asettaa se, että vangin liikkeitä seurataan gsm-paikannuksella. Poistumislupien osalta tämä perustuu rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 3 b §:n mukaiseen harkintavaltaan ja vankeinhoitoasetuksen 57 §:ssä säädettyihin poistumisluvan ehtoihin. Vankeinhoitolaitoksen valvontavelvollisuuden kannalta ei voida pitää mielekkäänä nykyistä ti-

lannetta, jossa esimerkiksi poistumisluvalla olevan vangin katkaistua gsm-yhteyden valvontapuhelimeen hänen oman matkapuhelimensa liikkeitä ei sen jälkeen ole mahdollista televelvonnalla seurata.

Esityksen mukaan televelvontaa voitaisiin käyttää myös vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa vältteleviin. Tämä on perusteltua, koska vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon välttelyssä on joissakin tapauksissa kysymys hyvin pitkistä tuomioista ja muidenkin tuomioiden taustalla olevat rikokset ovat keskimäärin selkeästi sellaisia, että niiden esitutkinnassa olisi voitu käyttää televelvontaa. Näin ollen televelvontaa tulisi voida käyttää myös vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa vältteleviin. Sakon muuntorangaistuksesta etsintäkuulutettujen osalta tarvetta televelvontaan ei ole.

Lisäksi ehdotetaan, että avolaitoksesta poistumisen, poistumislavalta tai muulta laitoksen ulkopuoliselta luvalla palaamatta jäämisen ja vankeusrangaistusta välttelevän tuomitun tavoittamisen tehostamiseksi poliisin toimivaltuuksia laajennetaan. Tällöin voitaisiin etsintäkuulutuksen ohella suorittaa poliisilain mukainen poliisitutkinta. Tutkinta edellyttäisi vankeinhoitoviranomaisen pyyntöä. Poliisi kuitenkin viime kädessä aina päättäisi, suoritetaanko poliisitutkinta. Käytännössä asiantuntija-asemassa olevan vankeinhoitoviranomaisen pyyntö yleensä säännönmukaisesti toteutettaisiin.

Edelleen rangaistusten täytäntöönpanosta annettuun lakiin ehdotetaan lisättäväksi poliisilain edellyttämä säännös, jonka mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävänä suorittamiseksi poliisilta virka-apua. Samalla säädettäisiin vankeinhoitolaitoksen virkamiesten virka-

avusta poliisille.

Viranomaisten tiedotusvastuu määräytyisi suoritettavien toimenpiteiden mukaisesti. Kun vankeinhoitoviranomaiset pyytävät poliisia etsintäkuulutamaan vangin, tiedotusvastuu on virka-avun pyytäjällä. Silloin kun poliisi etsintäkuulutuksen lisäksi suorittaa esitutkinnan, poliisitutkinnan tai käyttää televelvontaa, tiedotusvastuu näistä toimenpiteistä on poliisilla.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole merkittäviä taloudellisia vaikutuksia, koska merkitsisi varsin vähäistä lisäystä televelvonnasta ja poliisitutkinnan kokonaismäärään.

4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Uudistuksella ei olisi olennaisia organisatorisia vaikutuksia, koska ehdotetut uudistukset tapahtuisivat nykyisin jo olemassa olevien järjestelmien puitteissa luomatta uusia instituutioita.

5. Asian valmistelu

Asiaa on valmistellut oikeusministeriön asettama työryhmä, joka luovutti mietintönsä 22.10.2002. Työryhmässä ovat olleet edustettuina oikeusministeriö, rikosseuraamusvirasto ja sisäasiainministeriö.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Rangaistusten täytäntöönpanosta annettu laki

1 luku. Yleiset säännökset

9 §. Virka-apu. Nykyisestä laista puuttuu yleissäännös, joka oikeuttaisi vankeinhoitolaitoksen virkamiehen saamaan virka-apua poliisilta. Säännös olisi tarpeellinen, koska poliisilain 40 §:n mukaan virka-avun saaminen poliisilta edellyttää sitä, että asiasta on erikseen säädetty.

Pykälän 1 momentin mukaan vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä olisi oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain (493/1995) mukaista virka-apua.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että virka-avun antamisesta poliisille on voimassa, mitä poliisilaissa säädetään. Poliisille annettavasta virka-avusta säädetään poliisilain 41 §:ssä.

2 luku. Yleisiä säännöksiä vankeusrangaistuksesta ja sakon muuntorangaistuksesta

9 f §. Pykälässä olisi viittaussäännös, jossa luetelluissa tilanteissa vankeinhoitoviranomaiset voisivat pyytää poliisilta poliisitutinnan suorittamista tai sitä, että poliisi tekisi esityksen tuomioistuimelle televalvonnasta. Kiireellisissä tilanteissa poliisi voisi poliisilain säännösten mukaisesti suorittaa televalvontaa myös välittömästi itse.

Televalvontaan sovellettaisiin poliisilain 31

c §:ssä tarkoitettuja televalvonnan edellytyksiä koskevia säännöksiä ja muita poliisilain televalvontaa koskevia päätöksenteko- ja menettelysäännöksiä.

Ehdotettu viittaussäännös vastaa poliisilain yleistä systematiikkaa. Esimerkiksi poliisitutkintaa koskeva poliisilain 37 §:n 1 momentti edellyttää poliisitutkinnasta säätämistä. Ne tilanteet, joissa poliisitutkinta voidaan suorittaa, eivät kuitenkaan ilmene poliisilain vaan muista säädöksistä.

Poliisitutinnan suorittamista ja televalvontaa pyytäisi se vankeinhoitolaitoksen virkamies, joka on tehnyt päätöksen vangille myönnettävästä luvasta. Karkaamisten ja avolaitoksesta luvatta poistumisen yhteydessä pyytäjäksi olisi vankilan johtaja. Kiireellisissä tapauksissa virka-ajan ulkopuolella johtajalle kuuluvaa päätösvaltaa voisi käyttää rangaistuslaitoksen päivystävä virkamies.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin erikseen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevistä. Tällöin poliisitutkintaa ja televalvontaa pyytäisi rikosseuraamusvirasto. Sakon muuntorangaistuksen yhteydessä näitä toimenpiteitä ei voitaisi suorittaa.

Poliisitutkinta ja televalvonta edellyttäisi vankeinhoitoviranomaisen pyyntöä. Poliisi kuitenkin viime kädessä aina päättäisi, suoritetaanko poliisitutkinta tai ryhdytäänkö pyytämään tuomioistuimelta televalvontalupaa tai käynnistämään televalvonta kiiretilanteessa poliisin omalla päätöksellä. Käytännössä asiantuntija-asemassa olevan vankeinhoitoviranomaisen pyyntö yleensä säännönmukaisesti toteutettaisiin.

Laki

rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta

1 luku

Yleiset säännökset

9 §

Virka-apu

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain (493/1995) mukaista virka-apua.

Virka-avun antamisesta poliisille on voimassa, mitä poliisilaissa säädetään.

2 luku

Yleisiä säännöksiä vankeusrangaistuksesta ja sakon muuntorangaistuksesta

9 f §

Tämän luvun 3 b §:n 2 momentissa tarkoitetun poistumisluvulta palaamatta jääneen vangin, 3 d §:n 1 momentissa tarkoitetun rangaistuslaitoksen ulkopuolelle sijoitetun vangin, 5 §:n 4 momentissa tarkoitetun ulkopuoliseen tilaisuuteen osallistuvan vangin, 3 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitetun siviilityössä käyvän vangin, 3 luvun 8 §:ssä tarkoitetun opintoluvalla olevan vangin, 4 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitetun avolaitoksesta luvattomasti poistuneen vangin, rikoslain 16 luvun 16 §:ssä tarkoitetun karanteen vangin, vankeinhoitoasetuksen 42 §:n 2 ja 3 momentissa ja mielenterveyslain 15 §:ssä tarkoitetun rangaistuslaitoksen ulkopuolelle sijoitetun vangin palauttamiseksi vankilaan tai sijoituspaikkaan poliisi voi rikosseuraamusviraston tai päätöksen tehneen vankeinhoitolaitoksen virkamiehen pyynnöstä toimittaa poliisilain

37 §:n 1 momentissa tarkoitetun poliisitutkinnan ja vankiin voidaan kohdistaa poliisilain 28 §:n 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettua televalvontaa.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa välttelevän, vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen 13 §:ssä tarkoitettulla tavalla etsintäkuulutetun tuomitun vankilaan toimittamiseksi voidaan suorittaa 1 momentissa tarkoitettu poliisitutkinta ja käyttää televalvontaa. Poliisitutkintaa ei voida suorittaa ja televalvontaa käyttää lain 6 luvussa tarkoitetun sakon muuntorangaistuksen perusteella.